

Жеребятнікова І.В.,

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця,

кандидатка соціологічних наук,

доцентка кафедри міжнародних відносин,

політичних наук і практичної філософії

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК АТРИБУТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Питання державотворення України як європейської демократичної держави завжди було пов'язане з бажанням громадян безпосередньо брати участь у суспільно-політичних процесах, мати вплив на державу, її внутрішньо-й зовнішньополітичні орієнтири тощо. Формування громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, таких як: впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання).

Найчастіше зміст громадянського суспільства включає всю сукупність неполітичних відносин соціуму – економічних, соціальних, національних, духовно-моральних, релігійних тощо. Виходячи з цього, громадянське суспільство розглядається як своєрідне символічне поле, розгалуження соціальних інститутів, практик і цінностей, що охоплює комплекс основних соціетальних характеристик і параметрів суспільної життєдіяльності, яка відокремлена від держави та є самоорганізованою [1, с. 28].

Розбудова громадянського суспільства передбачає роздержавлення суспільних інститутів, зменшення на них державного впливу. Розгалужена система неурядових громадських організацій і рухів є необхідною умовою демократії, одним із загальноприйнятих і найбільш поширених критеріїв якої є можливість громадян брати реальну участь в управлінні, у вирішенні як державних, так і громадських справ. Суспільство не може бути демократичним,

якщо воно позбавлене таких можливостей. Тільки створюючи сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу громадян і подолання їх соціальної інертності, суспільство отримує спроможність до саморозвитку способом участі народу в процесі демократизації. Проблема формування національної свідомості, громадянських почуттів сьогодні є передумовою для створення та розвитку мережі громадських організацій, тому що життєздатна мережа місцевих добровільних організацій створює соціальний капітал – громадянські цінності, навички й знання – необхідний для консолідації демократії [2, с. 74].

Слід зазначити, що створення неурядових організацій і об'єднань в Україні було зумовлено декількома важливими факторами: історико-політичними традиціями, ідеологічним протистоянням у суспільстві, формуванням та відстоюванням демократичних відносин і плюралізму, активізацією громадсько-політичного життя населення, відродженням культурно-духовних цінностей, захистом навколишнього середовища й вирішенням екологічних проблем тощо. Однак найголовніше значення їх функціонування сьогодні полягає в тому, що неурядові громадські організації за своєю сутністю найперше сприяють суспільно-державній інтеграції українців та інституціоналізації публічних інтересів громадян держави через дотримання демократичних процедур [1, с. 36].

Неурядові громадські організації здійснюють свою діяльність на демократичних засадах, якими є добровільність членства та неприбутковість. Головні цілі та завдання їх діяльності полягають:

- у задоволенні і захисті законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів громадськості; сприянні реалізації громадських ініціатив шляхом усебічної підтримки професійних та громадських починань;

- залученні найширших верств громадськості до розбудови відкритого громадянського суспільства в Україні; розробці та реалізації громадських програм своїми силами, а також у співпраці з державними та іншими організаціями;

– допомозі іншим громадським організаціям у становленні та розвитку їхніх структур, інформаційна та початкова підтримка, надання різноманітних послуг організаціям;

– в участі у програмах іноземних та міжнародних недержавних організацій, у проведенні міжнародних заходів відповідно до чинного законодавства України;

– самостійне здійснення різних видів інформаційної діяльності або спільно з іншими організаціями на некомерційній основі;

– формування еліти, сприяння розвитку громадянської свідомості [3, с. 98].

Згідно з моделлю розвитку демократичного суспільства, неурядові організації мають утворити консолідований громадський рух, який складатиметься з окремих не підпорядкованих одна одній, але взаємодіючих громадських організацій, які спрямовували б енергію громадян на творчу діяльність, і тим самим знижували б соціальну напругу в суспільстві. Це можливо лише в демократичному суспільстві, де існує достатньо громадських організацій, здатних впливати на хід суспільно-політичних процесів, і переважна більшість з них не є антагоністами, тобто вони не тяжіють до взаємовиключних політичних, економічних чи соціальних полюсів. Відповідно до цього, неурядові громадські організації й діють, формуючи самоорганізуючу і певною мірою автономну інституціональну систему (мережу організацій, установ), на які покладено різноманітні завдання [1, с. 44].

Сектор неурядових громадських організацій в українському суспільстві характеризується широким спектром організацій з різноманітними напрямками діяльності. Кожна неурядова організація має свою власну «філософію існування», яка конкретно визначає місію організації, мету, яку вона перед собою ставить, методи та засоби, за допомогою яких її досягає. Форми діяльності неурядових організацій охоплюють всі сфери громадського життя країни, а саме: охорона здоров'я; наука і технології; освіта; релігія; економіка; культура і мистецтво; екологія; інформація; права людини; соціальний добробут; безпека; гуманітарна сфера тощо.

Виходячи з цього, неурядові організації за своїми формами та особливостями функціонування можна поділити на декілька груп. До першої належать організації «взаємодопомоги», котрі об'єднують людей за принципом спільної біди або проблеми. Друга група має чітко виражену соціальну спрямованість (добродійні фонди та організації, орієнтовані на вирішення гуманітарно-соціальних проблем). Третя група – організації «клубного типу», що включають різноманітні групи самовдосконалення, клуби за інтересами. Четверта група має «суспільно-охоронний» характер, зосереджуючись на захисті навколишнього середовища в широкому сенсі, тобто діяльності з охорони не лише природи, але й культури, мови тощо. П'ята група об'єднує правозахисні організації, що здійснюють нагляд за діяльністю виконавчої влади, зокрема її каральних структур, дотриманням передбаченої законом процедури в ході виборчих кампаній і виборів тощо. Нарешті, ще одну групу складають «інфраструктурні» неурядові організації, чия місія – сприяння діяльності інших організацій в найширшому сенсі. До цього класу відносяться і ті неурядові організації (їх можна умовно назвати організаціями громадських ініціатив), які ставлять за мету сприяння становленню громадянського суспільства в регіоні або партнерським відносинам суспільства і влади [3, с. 104].

Слід зазначити, що неурядові організації сприяють добробуту громадян найрізноманітнішими способами – безпосередньо і опосередковано. Вони надають величезний комплекс послуг як своїм членам, так і більш значному колу людей, починаючи з профілактики і послуг у місцевому масштабі до інституційної допомоги: від організації культурних і розважальних заходів до соціального забезпечення і медичної допомоги; від послуг, наданих добровольцями до послуг, що надаються висококваліфікованими фахівцями; від безкоштовних до платних послуг [2, с. 225].

Важливим аспектом у питанні спроможності неурядових громадських організацій виступати представниками інтересів суспільства у громадсько-політичній сфері є їхня ефективна взаємодія з державними органами влади, органами місцевого самоврядування. Проблеми та перспективи практичної

взаємодії держави та організацій громадянського суспільства мають сьогодні особливе значення для України, зокрема в її євроінтеграційному контексті. Слід зазначити, що тривалий час характер взаємин держави та громадського сектору відзначався певною взаємною відстороненістю через недоліки політичної комунікації політичної системи, такі як закритість або обмеженість інформаційних потоків, чітко вироблених механізмів співробітництва. Функціонування неурядових організацій порушує державну монополію на політичну творчість і політичну інформацію, активізує змагання і конкуренцію на ринку ідей. Завдяки їх діяльності суспільство стає більш відкритим, а діяльність урядових структур – більш прозорою, виникає безліч механізмів для покращення легітимності державно-політичних та міждержавних рішень, здійсненню контролю за реалізацією цих рішень.

Таким чином, постійна співпраця недержавних структур та органів державної влади, залученість громадських організацій до прийняття політичних рішень служить як індикатором, так і чинником розвитку громадянського суспільства. Наявність налагоджених, ефективно діючих каналів комунікації між органами влади та «третім сектором» виступає важливим чинником адекватності та послідовності державної політики, її підконтрольності суспільству, відповідності стратегічним національним інтересам.

Література:

1. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин: монографія. Львів, 2020. 412 с.
2. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи: колективна монографія / за заг. Ред О.М. Руденко, С.В. Штурхецького. Острог, 2014. 328 с.
3. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / за наук. ред. В. П. Беха. Київ, 2011. 680 с.